

811.161.1'367.625'37
<https://doi.org/10.18485/sj.2019.24.1.12>

МИЛЕНА Б. МАРОЈЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 11. 09. 2018.
Прихваћен: 15. 01. 2019.

МЕТАФОРИЗАЦИЈА ГЛАГОЛА КРЕТАЊА У РУСКОМ ЈЕЗИКУ

У раду говоримо о номинационом значењу глагола кретања у руском језику са обраћањем пажње на њихову метафоричну употребу. Глаголи кретања образују посебну лексичко-семантичку групу коју чини 18 парова беспрефиксалних глагола. У наведеним паровима оба беспрефиксална глагола су глаголи несвршеног вида (нпр. *бежати–бегати*), те зато пар није видски, већ је то парна лексичко-семантичка корелација једнокоренских глагола једног те истог вида.

Ови парни глаголи кретања супротстављени су или према семантичкој особини усмерености–неусмерености радње: *бежати–бегати*, или пак према особини једнократности–вишекратности радње: *тацити–таскати*.

У метафоричном значењу употребљавају се и беспрефиксални и префиксални глаголи кретања, стога смо навели потпун списак беспрефиксалних глагола кретања као и основне префиксе којима се они префигирају.

Метафоричну употребу илустровали смо са по неколико примера, и предложили модел анализе преноса значења поступком десемантизације елемената структуре глаголских лексема.

Кључне речи: глаголи кретања, руски језик, номинационо значење, метафоризација, беспрефиксални глаголи кретања, префигирани глаголи кретања, десемантизација, когнитивна лингвистика.

* j.bajovic@yahoo.com

1. Најпре говоримо о неким специфичностима реализације категорије аспектуалности и образовања видских парова у оквиру једне групе акционалних глагола који се зову глаголима кретања.

Циљ нашег рада јесте маркирање само неких, од иначе бројних случајева метафоричне употребе глагола кретања (ГК) у руском језику, као и покушај анализе такве употребе поступком десемантизације, који представља један од плодотворних начина тумачења метафоризације ових глагола с аспекта когнитивне лингвистике.

Избор предмета рада објашњава се богатством и разноврсношћу синтагматских веза и рекцијског потенцијала глагола уопште узев, и посебно глагола кретања.

Методи који ће бити коришћени у раду јесу семна и компонентна семантичка анализа.

У раду се анализира семантика глагола кретања, синтагми, чији је детерминат (Ковачевић 2015: 60) глагол кретања, а детерминант беспредлошка или предлошка падежна конструкција као локални детерминант. Овде ћемо размотрити „утицај творбеног форманта управне ријечи на избор типа детерминанта синтагме” (Ковачевић 2015: 59). Пошто постоји одређена условљеност, веза између творбеног форманта и зависног елемента синтагме, ово питање се разматра у творби и синтакси.

У семантичко поље ГК укључени су сви глаголи обједињени инваријантном семемом „кретање и премештање кога или чега у простору”. Као архисеме наведене семеме могу се издвојити: начин кретања (пешке – *идти*, превозним средством – *ехать*) и усмереност или правац кретања (*ехать–ездить*, *плыть–плавать* и др.). У руском језику архисема „начин кретања” је апстрактнија па се изражава основним глаголом; сема „усмереност или правац кретања” је конкретнија те се изражава префиксом.

ГК у руском језику могу префигирати следећи префикси: **в-**, **вы-**, **вз-**, **при-**, **у-**, **под-**, **от-**, **до-**, **пре-**, **с-**, **с-...(-ся)**, **раз-...(-ся)**, **про-**, **за-**, **о-** (**об-**, **обо-**).

Сви наведени префикси модификују значење основног глагола, при чему их обједињује инваријантна семантичка компонента „усмереност или правац кретања”, која се као архисема дели на три семе: 1. перлативност, 2. аблативност, 3. адлативност.

Ове три семе су слика поступка кретања по трајекторији, које карактерише правац „куда” (то је сема перлативност), затим то су различите корекције тог правца, као што је „одакле” (што покрива аблативност) и „према чему или докле” (то је сема адлативност).

У току излагања биће показан, на синхронном плану, однос семантичке структуре ГК и њихова улога у избору падежног колоката.

2. У центру глаголског система руског језика налази се подврста глагола са семом динамичности, или акционалних глагола, који најпотпуније изражавају категоријално значење глагола као врсте речи. Акционалне глаголе представља неколико семантичких група: то су глаголи конкретне физичке радње, а део те групе су глаголи кретања и премештања, једноусмерени и неусмерени (*ходить*, *идти*, *бежать*, *летать*, *лететь*, *плыть*, *ехать* итд.). У акционалне глаголе спадају и глаголи говорне радње, затим донативне радње, а блиски су им и глаголи сложеније семантике – социјалних интересубјекатских радњи.

Ове основне групе акционалних глагола карактерише „активност и усмереност према циљу радње коју обавља, по правилу, лице или живо биће, као и потенцијална могућност мониторинга и способност за конкретно-временску локализацију” [наш превод – М. М.] (Золотова 1999: 61).

Глаголи кретања у руском језику образују специфично семантичко поље које представља разгранат систем глаголских јединица. У српском језику глаголи кретања се могу објединити у једну групу на основу лексичког значења које није пропраћено присуством–одсуством других семантичких особина, тј. није изражена диференцијација према начину кретања (*идти* – *ићи пешке*, *ехать* – *ићи превозним средством*) и према показатељу једнократности–вишекратности радње (*идти* – *ићи једном*, *у једном правцу*, *ходить* – *ићи више пута*, *или у разним правцима*). У руском језику главни су начин и интензитет кретања у трајекторији, и те особине су садржане у семантици глагола: начин кретања (*ходить*–*ездить*, *нести*–*вести*–*везти*) и конкретан правац кретања, једнократност или вишекратност (*ехать*–*ездить*).

Ове специфичности руских глагола кретања формирају зону интерференције која доводи до логичких грешака у руском језику српских говорника, па ће носилац српског језика рећи: *Я иду* (уместо правилног *еду*) в Москву. *Я прииёл* (уместо *приехал*) в Москву два года назад. *Я принёс* (уместо *привёз*) тебе подарок из Москвы. Он много раз *ехал* (уместо *ездил*) в Париж.

Сам термин „глаголи кретања” може да се тумачи различито. Ми га у овом раду користимо у уском смислу, тј. под њим не подразумевамо све глаголе којима се изражава премештање у времену и простору, већ само оне који су семантички и морфолошки специфични и представљају корелативне парове.

У ову групу се традиционално сврставају глаголи који изражавају разне начине премештања у простору, а супротстављени су према једноусмерености–неусмерености вршења радње. Основни глаголи су глаголи несвршеног вида *идти*–*ходить*, *ехать*–*ездить* итд., укупно 18 парова беспрефиксалних глагола, у најпотпунијем прегледу. Ови ГК су корелативни према реалном значењу и образовању, али појединачна граматичка значења им нису увек суодносна, пошто други чланови пара значе: 1. кратност, понављање (*ходить*

в бассейне); 2. дужину (*ходить по комнате*); 3. обављање радње више од једног пута (*ходить в школу*); 4. способност за вршење радње (*ребенок ходит*, тј. дете уме да хода, већ је проходило); 5. црте које карактеришу неки субјекат (*человек ходит, птица летает, рыба плавает*); 6. кретање у два правца (*он ходит в город за книгой*).

У ове лексеме спадају и префиксални глаголи који граде видски пар (*входить–войти, выходить–выйти, доходить–дойти* и други бројни глаголи настали додавањем префикса базним глаголима *идти–ходить*, као и глаголи који су образовани од других парова).

Од глагола једноусмерене радње редовно се образују глаголи свршеног вида с префиксом **по-** који значи почетак радње (*побежать*) и с разним префиксима просторног значења (*вбежать, перебежать, подбежать*). Од глагола неусмерене радње граде се префиксални глаголи са временском и квантитативно-темпоративном семантиком: *забегать, побегать, пробегать, набегать, сбегать*. Ови глаголи су такође део ГК у основном и метафоричном значењу.

У лингвистичким радовима на руском језику за глаголе кретања употребљавају се следећи називи: кратные–некратные, моторно–кратные–моторно–некратные, направленные–ненаправленные, определённые–неопределённые, определённо–моторные –неопределённо–моторные, определённо–направленные–неопределённо–направленные, однонаправленные–разнонаправленные, однонаправленные–неоднонаправленные, определённого–неопределённого движения, линейные–моторно–кратные, линейные–нелинейные.

Не улазећи у анализу терминолошког апарата ГК, ми ћемо у овом раду користити, из сасвим прагматичних разлога, назив глаголи типа *идти* и глаголи типа *ходить*, којим се јасно диференцирају парни глаголи кретања од свих осталих глагола кретања и премештања у руском језику.

Кретање је један од најважнијих аспеката антрополошке сфере делатности. Лексема *кретање/движение* је полисемична по својој природи и у лексикографским изворима на руском језику фиксирана су следећа њена значења: 1. Изменение положения предмета, перемещение; состояние, противоположное неподвижности, покою (БТС, 1998; БУСРЈ 2016); 2. Способ существования материи, её всеобщее неотъемлемое свойство; непрерывный процесс развития и изменения материального мира (БТС, 1998). 3. Перемещение в пространстве в каком-л. направлении; передвижение (МАС 1981); 4. Действие того или иного вида транспорта, механизма (БТС 1998, Ефремова 2000); 5. Перемещение чего-либо из одной инстанции в другую (Ефремова 2009); продвижение по службе, с одной должности на другую (более высокую) (*перен.*) (БТС 1998; Ефремова 2000); 6. Изменение положения тела или его частей; телодвижение, жест (БТС 1998; ТСОШ 1990); 7. Внутреннее побуждение, вызванное

каким-либо чувством, душевное переживание (*перен.*) (БТС 1998, ТСОШ 1990); 8. Общественная деятельность людей, объединённых одной целью или одинаковыми убеждениями; общественная организация, объединяющая таких людей (*перен.*) (БТС 1998; ТСОШ 1990; СУ 1935–1940); 9. Количественное или качественное изменение; рост, развитие (*перен.*) (БТС 1998, Ефремова, 2000); 10. Развитие действия в литературном произведении, его оживлённость (БТС 1998); оживлённость, напряжённость действия (*перен.*) (ТСОШ 1990); 11. Переход из одного состояния, из одной стадии развития в другое состояние, другую стадию движения событий (ТСОШ 1990); 12. Течение времени (Ефремова 2000); 13. Количественное изменение чего-либо во времени (движение народонаселения, движение цен) (СУ 1935–1940).

Дакле, структура лексичког значења лексеме *кретање/движение* садржи основна и низ пренесених значења. Притом су доминантне семе „промена”, „премештање” и оне се најјасније реализују у посебној лексичко-семантичкој групи глагола кретања.

3. За лексичко-семантички опис глагола кретања у руском језику потребно је да установимо списак тих глагола према разним лексикографским изворима, уџбеничкој литератури и референтним граматицама.

3.1. Глаголи кретања без префикса представљају невелику лексичко-граматичку групу у глаголском систему савременог руског језика. У уџбеницима руског језика намењеним инофонима ова група је презентована са 8 парова непрелазних глагола: *идти–ходить*, *ехать–ездить*, *бежать–бегать*, *лететь–летать*, *плыть–плавать*, *лезть–лазить*, *брести–бродить*, *ползти–ползать*, затим са 6 парова прелазних глагола: *нести–носить*, *вести–водить*, *везти–возить*, *гнать–гонять*, *катить–катать*, *тащить–таскать*, и са 4 глаголска пара са постфиксом *-ся*: *катиться–кататься*, *нести–носиться*, *гнаться–гоняться*, *тащиться–таскаться* (Колесникова и др., 1986: 184).

3.2. При карактерисању категорије вида традиционално се издваја ова мала и лексички затворена група немотивисаних беспрефиксалних глагола кретања (или глагола премештања). А. А. Камињина у њу сврстава 14 парова глагола (Камињина, 1999: 151). У овом списку нису нашла место 4 пара глагола са постфиксом *-ся*.

3.3. У малој, лексички ограниченој групи глагола са семантиком кретања и премештања неки аутори налазе 9 парова глагола кретања и 6 парова глагола премештања: (Шуба и др., 1981: 272). Из списка ГК изостављен је пар *брести–бродить* и 4 пара глагола са постфиксом *-ся*.

3.4. У неким изворима издваја се 17 парова глагола несвршеног вида за које су карактеристична формална средства изражавања значења вида (Белошапкина 1997: 546). У овом случају прегледом су обухваћени глаголи са постфиксом *-ся*, али је изостављен пар *брести–бродить*.

3.5. А. В. Исаченко ову „затворену и апсолутно непродуктивну групу глагола” назива „глаголима премештања” како би је терминолошки ограничио од свих осталих глагола кретања и тиме апострофирао како ови глаголи, изражавајући један те исти начин кретања, стилски маркирају овај процес с аспекта његовог одвијања, протицања у простору (Исаченко 1960: 312). Група ГК у ужем смислу код Исаченка броји 17 парова, без пара *брести–бродити*, што аутор објашњава чињеницом да глаголи који чине овај пар више нису семантички корелативни: глагол *брести* значи „ићи тешко, вукући ноге; ићи полако”, док глагол *бродити* има значење „скитати се, ходати без циља”. Исаченко, такође, истиче да се у традиционалним списковима не наводе глаголи *знатися–гоняться*, *нестись* и *носиться*, *катиться* и *кататься*, *тащиться* и *таскаться*) пошто су то потпуно самосталне лексеме којима се изражава специфично премештање у простору, и сматра да то нису „повратни облици” одговарајућих неповратних глагола.

3.6. АГ-60 наводи 15 беспрефиксалних глагола кретања са „двојаким облицима несвршеног вида”. У оквиру ових глагола нису наведена четири пара са постфиксом *-ся*, али је једино у овом извору наведен пар *сажати–садити* (АГ-60: 460–465).

3.7. Списак глагола кретања у АГ-70 броји 14 парова: он не садржи пар *брести–бродити*, а од глагола са постфиксом *-ся* укључен је само пар *тащиться–таскаться*.

3.8. У АГ-80 наведено је свих 18 корелативних парова беспрефиксалних глагола кретања, значи и 4 пара са постфиксом *-ся*.

4. Свако кретање по трајекторији карактерише правац (приближавање, удаљавање итд.) и начин кретања (ходање, трчање и сл.). Приликом карактерисања конкретног кретања може бити маркиран један од тих аспеката, или пак оба.

У глаголу *приходить* префикс *при-* изражава сему „приближавање” (у оквиру семантичке категорије „правац кретања”), коренска морфема *ход* сему „пешке” (унутар семантичке категорије „начин кретања”) (Гак 1977: 13).

Архисеме изражавају особине које карактеришу читаве врсте објеката. Тако је у речима *приходить*, *уезжати*, *бежати* архисема „кретање”.

У реченици *Ребёнок быстро прибежал к матери* елеменат ситуације – кретање детета има два аспекта. Прво, дете се креће трком, и друго, оно се креће у одређеном правцу. Први аспект се изражава кореном, други – префиксом (Гак 1977: 14).

Префикси који се додају глаголима кретања носе просторну и непросторну семантику.

Глаголи са префиксима просторног значења, које смо навели на почетку рада (в-, вы-, вз-, при-, у-, под-, от-, до-, пре-, с-, с-...(-ся), раз-(...-ся), про-, за-, о- (об-, обо-), означавају кретање које је на одређени начин усмерено у простору. Ови глаголи обично имају облике свршеног и несвршеног вида, они граде видски пар. И у пару глаголи се разликују само према виду (*входить–войти, переплывать–переплыть, выносить–вынести*). Префикси просторног значења додају се глаголима типа *идти*, и тако граде нови глагол свршеног вида: *идти–прийти, плыть–переплыть*.

Глаголи са префиксима непросторног значења често су једновидски (свршеног вида) и не граде видски пар. Они имају темпоративну карактеристику кретања: издвајају моменат почетка (**по-** само код глагола типа *идти*, **за-** само код глагола типа *ходить*), тако да указују на временски ограничено кретање или на квантитативност понављања (**по-**, **про-**: *поездить по стране, походить в театр, проездить весь день*), а такође на једнократност радње (*сходить, съездить к родственникам*). Они такође карактеришу кретање с аспекта обухваћености објеката или субјеката кретањем (*объездить, исходить, обегать весь город; нанести дров, цветов*); указују на резултат радње (*находиться за день, набегаться* итд.).

Већина префикса непросторног значења додаје се глаголима типа *ходить*, и тако се добијају глаголи свршеног вида: *ходить–проходить, бегать–пробегать, ездить–съездить*.

Глаголи несвршеног вида од префиксалних глагола свршеног вида граде се на три начина: а) по аналогiji са паром беспрефиксалних глагола *идти–ходить: прийти–приходить; лететь–летать: улететь–улетать*; б) суфиксацијом, додавањем следећих суфикса: **-а-** (акцент пада на суфикс: *бежать: вбежать–вбегать* (алтернација г/ж), *лезть: перелезть–перелезатъ, ползти: выползти–выползатъ*); затим суфикса **-ва-** (акцент пада на суфикс): *плыть: уплыть–уплыватъ; -ыва-/ива-* (акцент пада на слог испред суфикса): *катить: перекатить–перекачивать, тащить: втащить–втаскивать*; в) од друге основе: *ехать: приехать–приезжать*.

Шест глагола, углавном једновидских, типа *ходить: ходить, летать, носить, водить, возить, гонять* добијају префиксе како непросторног, тако и просторног значења, што доводи до појаве хомонима: *сходить в магазин* (СВ) – *сходить по лестнице* (НСВ); *проходить мимо киоска* (НСВ) – *проходить целый час* (СВ).

5. „Глаголи кретања у руском језику активно учествују у префиксалној творби, и притом су многи префиксални глаголи кретања веома фреквентни и развијају разноврсна пренесена значења” [наш превод – М. М.] (Зализњак, Шмельов 2000: 88).

Метафоризују се како беспрефиксални, тако и префиксални ГК. На пример, глагол *носить*, који осим основног значења „взяв в руки, доставлять куда-либо” (*носить книги*), има и нека пренесена значења: 1. облачити нешто (*носить пальто*); 2. имати неко име, презиме (*носить фамилию дяди*); 3. бити карактеристичан по нечему (*дискуссия носит бурный характер*). Глагол *вносить* осим номинационог значења „приносить внутрь” (*вносить мебель в квартиру*) има и метафорична значења: 1. уплатити (*внести плату*); 2. поднети на разматрање (*вносить предложение в президиум*); 3. укључити, додати (*вносить в текст поправки*).

ГК у пренесеном значењу чувају вид, несвршени или свршени, који имају у номинационом значењу.

У прегледу префикса који префигирају ГК сагледаћемо рекцијски потенцијал глагола и показати моделе падежних конструкција уз дате префиксе.

5.1. Префикс **В-** (**ВО-**) адлативног значења употребљава се са предлозима **в**, **к**, **на** и локалним детерминантима. Има основно значење 1. „кретање према унутрашњости, ка центру”: *войти в аудиторию, войти на стадион*: **в**, **на** + **На**: *влететь в окно, вползти в нору, влезть в окно, вплыть в гавань, втащить сумки в лифт, ввезти товары в страну, въехать в гараж, вбежать в дом, внести чемодан в комнату*. Золотова бележи случај употребе глагола кретања и премештања „превасходно са префиксом **в-**, са синтаксемом **в** + **На** директивног значења: *входить (в комнату), въехать (во двор), ввозить (в страну)*.

Золотова под директивом подразумева „компоненту којом се изражава правац кретања оријентисане радње или положаја предмета [наш превод – М. М.] (Золотова 2001: 430), а под синтаксемом „елементарну (минималну) јединицу синтаксичког нивоа језика, која је морфолошки оформљена, поседује категоријално-семантичко значење и има одређени број синтаксичких функција. Она служи као конструктивно-смисаона компонента реченица и синтагми” [наш превод – М. М.] (Золотова 2001: 432).

5.1.1. Овај префикс се употребљава са дативом и предлогом **к**: *входить к декану*: **к** + **Nd**.

5.1.2. Такође се употребљава у значењу „кретање увис”, са предлогом **на** и акузативом: **на** + **На**: *влезть на дерево*.

У току нашег истраживања забележили смо бројне примере метафоризације како беспрефиксалних, тако и префиксалних ГК. Овде наводимо само неке случајеве метафоричне употребе као довољну илустрацију за рад овог формата.

Префикс **в-** (**во-**) у примерима са пренесеним значењем: *войти в жизнь, войти в историю, войти в моду, войти в положение, войти в колею, войти в*

быт, войти в долги (долг), войти в подробности, войти в традицию, войти в привычку; ввести в строй, ввести в расход, ввести в обман, ввести в заблуждение; ввести в курс дела; ввести в строй; войти в число, войти во вкус, войти в доверие, войти в состав, внести вклад.

5.2.1. Префикс **ВЫ-** носи аблативно значење. Глаголи са овим префиксом имају значење „кретања изнутра напоље”, и употребљавају се са предлозима: *из-под, из-за + Ng: выехать из-за угла, выйти из-за стола.*

5.2.2. Затим са предлозима **в, на + На:** *выбежать на улицу, в сад.*

5.2.3. И са предлогом **к** и дативом: **к + Nd:** *выехать к родителям, выйти к доске.*

5.2.4. Префикс **ВЫ-** употребљава се са предлозима: **из, от, с + Ng:** *выйти из института, выйти от декана (откуда? от кого?).* Има основно значење 1. кретање из центра, из унутрашњости: *выйти из аудитории, выходить от декана;* 2. значи краткотрајно одсуство, употребљава се без локалног детерминанта са значењем „откуда”? (*директор вышел* (уп. *ушёл*)); 3. Може да значи почетак кретања, обично се наводи време; тада се употребљава без локалног детерминанта: *выехать в 8 часов утра.*

Наводимо неке примере метафоричне употребе глагола кретања са префиксом **ВЫ-**:

выйти из печати (в эфир, на экраны); выйти из трудного положения; выйти из строя; выйти из себя; выйти из графика; выйти на пенсию; выйти замуж; выйти из игры, выйти сухим из воды; выйти из моды; вывести на чистую воду; вывести новые сорта, породу; вынести жару (холод, перегрузки, голод, жару, климат); (не) выходит – (не) выйдет (вышло), выйти/выходить (из чего-либо) выйти (из кого) (получиться, стать кем-либо в результате труда, обучения); не выносить (кого-что).

5.3.1. Префигирани префиксом **ВЗ- (ВЗО-, ВС-)** глаголи *идти, бежать, лететь, плыть* значе „попети се горе”. Овај префикс се употребљава са предлозима **в, на:** *взойти (куда?) : взлететь в небо, на трибуну (в, на + Nac); взлететь на дерево, взбежать на крыльцо, взойти на гору, всплыть на поверхность воды.*

5.3.2. ГК *взлететь (откуда?)* употребљава се са предлогом **с** и генитивом: **с + Ng:** *взлететь с аэродрома.*

Примери метафоризације ГК са префиксом **вз- (взо-, вс-)** нису бројни: *взойти (над горизонтом); взойти (прорасти, показаться из земли); всплыли неожиданные подробности (обнаружиться, неожиданно появиться, стать явным) (о чём-н. отрицательном).*

5.4.1. Префикс **ДО-** има адлативно значење. Употребљава се са глаголима усмерене радње, са директивом **до + Ng:** овако префигирани глаголи имају значење „довођења радње до краја, до одређене границе: *доехать до универ-*

ситета; дойти до рынка; добежати до остановки автобуса; долетети до Марса, до Мюнхена; доплыти до острова, до берега; доплзти до дома, до сада. Може да се употреби без локалног детерминанта: Как вы доехали?

Међутим, уколико се у реченици говори о приспећу субјекта у неки град са намером да се тамо борави, употребљава се ГК са префиксом **при-**: *Делегација приехала в Пекин.*

И следећи глаголи са префиксом **до-** употребљавају се по истом моделу: *донести (кого? что? до чего?) до + Ng: багаж до такси; довести ребѣнка в сад; довести гостей до гостиницы; дотащить вещи до квартиры.*

Метафоризацију ГК са префиксом **до-** бележимо у следећим случајевима:

*довести дело до конца; довести до слѣз; руки не доходят; не дошло (не понял).
дойти до читателя (до зрителя, до слушателя) (быть понятным).*

5.5.1. Префикс **ЗА-** има адлативно значење „кретање иза предмета или кретање у дубину”, на пример *зайти за киоск: за + Nac: заехать за угол дома, забежать за дерево.*

5.5.2. Неки ГК са префиксом **за-** могу бити валентни и са предлогом **в** + **Nac**: *залететь в форточку; заплыть в камыши.*

5.5.3. ГК са префиксом **за-** могу имати значење успутне, узгредне радње усмерене некуда (успут, мимогред): *в, на + Nac: забежать из леса в деревню; зайти в магазин за хлебом; зайти на рынок, заехать на мойку.*

5.5.4. Могу бити употребљени са дативском синтаксемом: **к + Nd**: *зайти к другу.*

5.5.5. Золотова бележи примере глагола кретања и каузираног премештања са синтаксемом **за + Ni** која именује предметни циљ кретања: *знаться за зайцем, идти за водой, ехать за доктором.*

5.5.6. Са префиксом **за-** употребљавају се глаголи *ухаживать, ходить* и др. са објекатском синтаксемом **за + Ni**: *ходить за лошадьми, ухаживать за девушкой.*

5.5.7. Золотова наводи глаголе кретања, премештања са директивном синтаксемом **под + Nac**: *занести под навес; уехать под Москву.*

Као што смо рекли префикс **за-** један је од творбених модела као формалних показатеља радње, те ако се беспрефиксални разноусмерени глаголи префигирају префиксом **за-**, они тада имају инхоативно значење: *заходить (начать ходить).*

Наводимо следеће случајеве метафоризације глагола са префиксом **за-**:

завести собаку (кошку, ребѣнка); зайти в тупик; зайти далеко в чѣм-либо (в споре, в разговоре, в шутках).

5.6.1. Префикс **ИЗ-** (**ИЗО-**, **ИС-**): ГК *бегать*, *ездить*, *ходить*, *лазить* са префиксом **из-** имају значење „кретање у свим правцима, довршеност радње”:

(что?) + Нас: изъездить всю Европу, весь мир, всю тайгу; исходить весь город, весь Кавказ, весь лес; излазить пещеры, весь парк. У овом значењу употребљавају се глаголи свршеног вида.

Глагол *носить* са префиксом **из-** има значење довршености радње, максималне пуноће: *износить одежду (что?) + Нас: пальто уже износилось.*

Глаголи са префиксом **об-** синонимични су глаголима са префиксом **из-**: *объехать всю страну, обойти весь город.*

Метафоризацију ГК са префиксом **из-** налазимо у следећим примерима:

избегать–избежать ошибок (неприятностей, лишних разговоров, столкновения); исходить из опыта (из существа дела, из этих данных, из сказанного выше).

5.7.1. Префикс **НА-**: Глаголи са префиксом **на-** имају значење „усмереност радње на површину”, судар са предметом због приближавања истоме. То је често неочекивана, кратка радња са негативним ефектом: *наехать на + Нас: наехать на камень, машина наехала на столб; наступить на гвоздь; наскочить на дерево.*

Пренесено значење са глаголима префигираним префиксом **на-**:

нанести на карту (на план, на чертёж); нанести ущерб (обиду, оскорбление, поражение, вред, удар; визит).

5.8.1. Префикс **О-** (**ОБ-**, **ОБО-**): ГК са префиксом **о-** (**об-**, **обо-**) имају перлативно значење „кретање око предмета или поред њега, заобилазећи га”:
Нас: обойти–обходить машину, обойти лужу, обойти все музеи; объехать камень, обежать дерево.

5.8.2. Често се са овим префиксом употребљава предлог *вокруг*: **вокруг** + **Ng**: *обегать вокруг дома, облететь вокруг Луны.*

5.8.3. Неки ГК са префиксом **о-** значе „радњу којом је обухваћено много објеката или читав предмет, или пак значе бити свуда и посетити многа места”:
обойти все музеи, выставки, много магазинов; объездить Кавказ, Австралию, весь мир; облететь весь район, тайгу.

Пренесену употребу ГК са префиксом **об-** илуструјемо следећим примерима: *обойти (стать известным всем, повсюду); обойти молчанием; обойти тему (вопрос, трудности); обвести тушью (цветным карандашом, краской); обвести глазами (взглядом); обнести рвом (забором, оградой).*

5.9.1. Префикс **ОТ-** (**ОТО-**): ГК са префиксом **от-** (**ото-**) аблативне семантике имају значење „удаљавање од предмета, често на мало растојање” са директивном синтаксемом **от** + **Ng**: *отойти от двери, отъехать от ос-*

тановки, отлететь от курорта на 200 километров, отбежать от дома на несколько шагов, отползти от дерева в кусты.

5.9.2. Глаголи *отнести, отвести, отвезти* имају значење „доставити на место, до циља”: **в, на + На**: *отнести бандероль на почту, отвезти мебель на дачу; отвести ребѣнка в школу.*

5.9.3. ГК са овим префиксом могу да се употребе са предлогом **к** и дативом: **к + Nd**: *отвезти бабушку к врачу.*

Примери метафоризације ГК са префиксом **от-** (**ото-**):

отойти от темы (беседы, спора, разговора, вопроса, существа дела, от проблемы, решения); отвести кандидатуру (обвинение, предложение).

5.10.1. Глаголи са префиксом **ПОД-** (**ПОДО-**) имају адлативно значење усмерене радње или каузираног премештања, приближавања, превасходно са префиксима **при-** и **под-**, са директивном синтаксемом **к + Nd**: *подойти к дому: подойти к доске, к двери, подъехать к городу; подплыть к берегу, к судну; подтащить стол к окну.*

Золотова наводи глаголе фазног значења *подойти, перейти* са синтаксемом **к + Nd** која именује радњу: *перейти к делу, подойти к реализации* у метафоричној употреби.

5.10.2. Глаголи *плыть, ползти* са префиксом **под-** значе и „правац кретања под објекат, на доле”: **под + На** : *подплыть под мост; подползти под стол.*

5.10.2.1. Золотова издваја и глаголе конкретно-усмерене радње са објекатском синтаксемом **под + Nac** која означава део целине као тачку преко које се врши радња на целом објекту: *вести под руку.*

Глагол *подойти* има пренесено значење у следећим синтаксемама: *подводить–подвести итоги; подвести кого-либо; подойти кому-либо* и др.

5.11.1. Префикс **ПЕРЕ-** носи перлативно значење, тако да ГК са префиксом **пере-** означавају кретање, „радњу преко предмета” уз савладавање простора или препрека, са транзитивном синтаксемом **через + Nac**: *ехать через плотину, нести через двор, перелезть через забор.*

У неким случајевима могућа је синтаксема са предлогом и без његове употребе: **через + Na / Na**: *перейти улицу, через улицу, переехать речку, через речку, перебежать дорогу, через дорогу, переплыть реку, через реку, перелететь море, через море с запада на восток; перелезть забор, через забор.*

5.11.2. Глаголи кретања и премештања са префиксом **пере-** имају и значење „премештање са једног места на друго” са предлозима **в, к, на + Nac**: *перейти в другую комнату, на третий курс, на новую работу, на другую тему, в другую группу, к следующему вопросу; переехать в другой город, на новую квартиру.*

Наводимо само неке случајеве метафоричне употребе ГК са префиксом **пере-**: *перенести боль (болезнь, операцию, страдание, нужду, невзгону, обиды)*; *перенести собрание*; *перейти к следующей теме (к делу)*.

5.12.1. Префикс **ПРИ-**: Глаголи кретања са префиксом **при-** перлативне семантике означавају: „кретање до крајње тачке, потпуно зближавање са циљем кретања, преспеће, долазак”: *прийти из + Ng: прийти из института, приехать из Мюнхена в Москву*.

5.12.2. Са предлозима **в, на** и акузативом употребљавају се следећи ГК: **в, на + Na**: *принести, привести, привезти, притащить, прикатить, прислать: принести в подарок, прийти в библиотеку, привезти на добрую память*.

5.12.2.1. Золотова издваја ГК са синтаксемом **на + Nac** која означава каузатора реактивне радње: *прибежать на крик*.

5.12.3. Золотова наводи глаголе усмерене радње или каузираног премештања, превасходно са префиксима **при-** и **под-** и директивном синтаксемом **к + Nd**: *приехать к родителям, прибежать к матери, привезти подарок ко дню рождения*.

Бележимо неке случајеве метафоризације глагола са префиксом **при-**:

принести пользу (вред, радость, счастье, горе); прийти в ярость (восторг, в восхищение, в отчаяние, в недоумение); *прийти к выводу (к мысли, к решению, к убеждению)*; *пришло лето (зима, осень ...)*; *пришло время отъезда*.

5.13.1. Префикс **У-** има аблативно значење „удаљавање субјекта или објекта од датог места”: *уйти, убежать, уехать, улететь, уплыть, унести, увести, увезти: в, на + Na*: *уехать в командировку, улететь на юг, уплыть на другой берег, увести ребёнка в школу, увезти вещи на дачу*. Золотова их назива глаголима кретања усмерене радње са директивном синтаксемом **за + Na**: *уехать за город*.

5.13.2. Глаголи са префиксом **у-** употребљавају се са предлозима **из, с** и генитивом: **из, с + Ng**: *уйти из дома, уехать из города, уйти с урока математики*.

5.13.3. Са предлогом **к** и дативом: **к + Nd**: *уйти к врачу*.

5.13.4. Са значењем *откуда?* + **Ng**: *уехать из Москвы*.

5.13.5. Глаголи *угнать, унести, увести, увезти, укатить, утащить* са предлозима **в, на + Na**: *унести вещи в подвал; уехать на дачу*.

Глагол *уйти* често се употребљава у следећим метафоричним значењима:

уйти (отправить, отослать) (письмо ушло с утренней почтой); *уйти (покинуть место, отправиться по своему маршруту) (о поезде, пароходе)*; *уйти на пенсию, уйти из больницы, уйти в отставку, уйти (о времени)*; *уйти от дел (от ответственности)*; *уйти из жизни (умереть), уйти в науку (в книги), уйти в себя; унести с собой в могилу; устоять*.

5.14.1. Префикс **ПРО-**: ГК са префиксом **про-** перлативне су семантике и значе кретање „преко предмета или кроз простор; кретање унутра, кроз нешто; савладавање растојања; кретање поред, мимо кога или чега”.

5.14.2. Глаголи са префиксом **про-** могу да се употребе без предлога: + *Na*: *пройти парк, лес*.

5.14.3. Глаголи *пройти, проехать, пробежать, пролететь, проплыть* граде синтаксему са *через, сквозь* и акузативом: + **через, сквозь** + *Na*: *пройти через лес, через площадь; сквозь туман; провести детей через темную улицу*. Глаголи *провести, провезти, пронести* употребљавају се такође са акузативом: **через, сквозь** + *Na*: *провезти предметы искусства и старины через границу*.

5.14.4. Глаголи *пройти, проехать, пробежать, пролететь, пронести, провести, провезти* употребљавају се са акузативом *Na* или са предлогом *мимо* и генитивом ако значе кретање мимо, поред предмета без заустављања: **мимо** + *Ng*: *поезд проезжает мимо маленькой станции без остановки; проходить мимо здания университета*.

5.14.5. Када означавају радњу у току одређеног временског интервала, глаголи *проходить, пробежать, пролетать, проплавать, пробродить, прогулять, прокатать, проносить, провозить, проводить* употребљавају се са *Ng* и **по** + *Nd*: *проходить целый день по лесу; пробежать всё утро (спортсмен); проспять десять часов*.

Наводимо неке примере метафоризације глагола са префиксом **по-**: *прошёл дождь; прошло несколько лет; пройти курс лечения в клинике; опера прошла с большим успехом; пройти материал (программу, тему); пройти конкурс (отбор, комиссию); провести время (праздник, каникулы, отпуск, лето); прошло несколько лет; пройти практику; провести (разг.) (обмануть, перехитрить)* итд.

5.15.1. Префикс **РАЗ-** (**РАЗО-**, **РАС-**)

5.15.2. Непрелазни глаголи кретања са префиксом **раз-** и постфиксом **-ся** имају значење „правац кретања субјекта (објекта) из једног места на разне стране”: *разъехаться–разъезжаться по* + *Nd*: *разойтись–разъехаться по домам; разлететься по лесу, по парку; разбежаться по саду*. Глагол *разнес- тись* гради синтаксему са пренесеним значењем: ширити се (о новостима, мирису, звуцима).

5.15.3. Прелазни глаголи премештања објекта са префиксом **раз-** без постфикса **-ся** употребљавају се у истом значењу: *разнести (что? кого?) + Na*: *разнести почту, шампанское; развезти пиццу; разогнать тучи, демонстрацию*.

Метафоризоване глаголе са префиксом **раз-** налазимо у следећим синтаксемама: *разойтись: во мнениях; разнестись: 1. (о слухах, о новостях) по городу; 2. (о запахе) по комнате; 3. (о звуках): над лесом, над городом.*

5.16. 1. Префикс **С-** (**СО-**): Глаголи неусмереног кретања са префиксом **с-** имају аблативно значење „удаљавање са површине”: *снести + Na: снести старый дом.*

5.16.2. Глаголи кретања са директивом **с + Ng**: *свести, свезти, стащить, скатить, съехать, сойти, слететь, сбежать* значе кретање одозго на доле: *слезть с лавки, слететь с дерева, сбежать с холма, сойти с лестницы.*

5.16.3. Глаголи *сойти(сь), сбежать(ся), съехать(ся), слететь(ся)* са значењем „сједињавања, кретања из разних страна на једно место” валентни су са акузативом: + **Na**: *сойтись в сквере, съежаться на отдых, сбежаться со всех сторон, слететься в стаю.*

5.16.4. Глаголи неусмереног кретања са префиксом **с-** значе једнократну радњу, „кретање тамо и назад”: *сходить в, на + Ng, за + Ni: сходить в универмаг за продуктами; съездить на море, в Италию; сбежать (колокв.) в магазин за хлебом; слетать в Будапешт на неделю.*

5.16.5. Глаголи *сводит* и *свозит* употребљавају се са предлозима **в, на**: **на, в + Na**: *сводит гостей в театр, свозит мебель на дачу.*

5.16.6. Валентни су са предлогом **к** и дативом **к + Nd**: *свозит детей к бабушке в деревню.*

5.16.7. Глагол *снести* значи „уништити нешто, износити”, употребљава се без предлога: + **Na**: *снести за год три пары ботинок.*

Наводимо неколико случајева пренесене употребе глагола са префиксом **с-, со-**: *не сводит глаз с чего-л., с кого-либо; сойтись во взглядах (во мнениях, во вкусах).*

5.17. Префикс **ПО-** : ГК са префиксом **по-** не улазе у видски пар, већ припадају инхоативним глаголима. Прошло време глагола *пойти, поехать* употребљава се у репликама: – *Где мама?* – *Она пошла на выставку / Она поехала за город.*

Облици прошлог времена *пошел* и простог будућег времена *пойду* окосница су парадигме глагола *пойти*, док беспрефиксални глаголи типа *идти* граде облике аналитичког будућег времена као и други дуративни глаголи: *Она всегда будет идти вперед.*

6. Бројни су примери у којима се ГК, како беспрефиксални, тако и префиксални, употребљавају у пренесеном значењу у устаљеним синтагмама у колоквијалном и научно-публицистичком стилу. Занимљиво је то да се у већини граматика и практикума скоро уопште не говори о метафоричној употреби

глагола кретања, што може да представља тешкоћу у разумевању ове појаве за инофоне, посебно због високе заступљености овакве употребе глагола у колоквијалном језику.

Употребљени у метафоричном значењу, ГК не одговарају својој првобитној семантици. У случајевима *идёт трамвай*, *идёт снег*, *идёт спектакль* значење глагола *идти* није јако удаљено од свог првобитног значења, док се у синтагми *близка вам идёт* веза са кретањем сасвим губи. Исту паралелу налазимо у примерима: *вести автобус—вести урок*, *выйти из состава—выйти замуж*, *перейти на другую работу – перейти на другую тему*.

Приликом употребе ГК у метафоричном значењу, зависна компонента се често преосмишљава и да би се запамтило слободно и везано значење синтагме потребно је знати извор преосмишљавања. Везе које су у основи преосмишљавања компоненти синтагми презентују културну својеврсност руског језика, део су његове језичке слике света.

У следећим случајевима глаголи кретања граде синтагме које садрже глаголе кретања и у основном, и у пренесеном значењу: *вынести сор из избы*; *зайти в тупик*; *идти в гору*; *идти в ногу*; *пойти другим путём*; *плыть по течению*; *подвести товарища*; *пройти путь*; *снести всё*; *сойти с пути*; *сойти со сцены*.

У основном значењу, глаголи кретања показују веома високе могућности валентности, поседују богат рекцијски потенцијал. На пример, у синтагми *войти в аудиторию* место управне речи може да попуни било која именица у акузативу са семантиком просторије (*в + Нач*), тако да ће се добити мноштво аналогних синтагми (*войти в комнату*, *в квартиру*; *в библиотеку*; *в деканат* и т.д.). Та могућност не постоји код ГК у метафоричној употреби. У синтагмама *войти в моду*, *войти в состав* управне речи, именице, није могуће заменити неким другим зато што су ове синтагме везаног типа.

Метафора (грч. *metaphorâ* пренос) „... почива на преношењу значења по аналогiji, по некој сличности, или, лингвистички речено на постојању најмање једне заједничке семантичке компоненте између два језичка знака која омогућује везивање означеног једног језичког знака за ознаку другог језичког знака” (Ковачевић 1995: 81).

Метафора се гради на односу номинационог и пренесеног значења, од којих је само једно реализовано, а на друго се асоцира. Метафорично употребљена реч има секундарно, фигуративно значење које је повезано са нереализованим основним значењем дате речи. Тако, у примеру *Мы шли пешком* прошло време глагола *идти* садржи номинацију, ознаку радње (*идти* – ићи пешке, а не *ехать* – ићи превозним средством). У реченици *Вчера весь день шёл снег* налазимо пренесено значење, које је већ окамењено, то је тзв. мртва метафора. У примерима *В этом зале идут переговоры* и *Коричневая*

иляпа идѣт к вашему пальто постоји одређен степен експресивности, али асоцијација са ГК *идти* није сачувана. У руском језику постоји велики број примера који садрже неуобичајену, рекли бисмо неочекивану употребу ГК. То су тзв. лексичке метафоре (Розентаљ, Теленкова, 2001) или окамењене, мртве, избрисане метафоре, (рус. *окаменевшие, мёртвые, стёртые*), тј. то су случајеви употребе глаголских лексема у којима се метафорички пренос већ не перципира.

Метафорички потенцијал глагола, као једна од његових битних карактеристика, објашњава се како семантиком самих глагола, тако и синтаксичким односима, захваљујући њиховом рекцијском потенцијалу, њиховој валентности.

Један од прилаза у изучавању речи и њеног значења јесте истраживање разних типова или видова лексичког значења речи и начина или типова њихове повезаности у смисаоној структури речи (Виноградов 1953: 3–29). Смисаоне границе речи могу бити веома широке, а понекад нису сасвим дефинисане. У језичком систему смисаона суштина речи не заокружује се само значењима која су карактеристична за њу, реч садржи и указивање на сродне низове речи и значења. Реч је испуњена одразима других елемената језичког система, односом према другим речима које су корелативне или везане са њеним значењима (АГ 60: 5–6).

Идеја о издвајању у речи директног као основног номинационог значења припада А. А. Потербњи, док је појам смисаоне структуре речи са директним номинационим значењем формулисао В. В. Виноградов. Виноградов дефинише директно номинационо значење у смисаоној структури речи као централно, оно које је у непосредној корелацији са предметима и реалијама из материјалне стварности, тако да може бити маркирано приликом упознавања са самим реалијама.

Језичке јединице, речи, понекад, у различитим условима и из разних разлога, губе лексичко значење, да би потом добиле ново значење. Један од механизма добијања нових значења речи је десемантизација. Десемантизација (од грч. префикса *de-* који значи одвајање, брисање, укидање и *sēmantikos*, означитељ) представља појаву у току које „реч губи лексичко значење”. Н. И. Толстој је ову појаву називао трансемантизацијом, што представља прелаз једне семеме у другу променом особина, када се десигнатор (лексема) чува, а десигнат (семема) и денотат (предметна корелација) мењају.

По В. П. Жукову десемантизација представља губљење свих или суштинских елемената садржајне структуре речи, њену смисаону „испражњеност”, коју прати квалитативна промена, на пример у компоненту фразеологизма (Жуков 1986: 116–117).

Ову семантичку појаву В.Г. Гак разматра као један од модалитета индиректне номинације, када се на семиотичком нивоу губи корелација између ознаке и означеног (Гак 1998: 325). У перифрастичним обртима (*прийти в ярость, в отчаяние*) глагол се десемантизује и постаје вербализатор именице (Гак 1998: 326).

У оквиру ове концепције анализа метафоричног значења глагола кретања врши се применом семемне и компонентне анализе.

Изучавање унутрашње структуре речи које је отпочео В.В. Виноградов (1953) омогућило је издвајање одређених типова семема. Типологију спојивости речи (лексема) и сложених значења (семема) разрадили су, поред осталих, (Копиленко, Попова 1970, 1972, 1978, 1989). Сходно овој концепцији свако значење речи добија термин „семема”, а звучање речи се именује термином „лексема”. Према одређењу ових аутора, лексема је јединица плана израза, узастопност фонема, која представља гласовни низ слова. Семема је јединица плана садржаја, мисаона слика, представа која се асоцира са датом лексемом, коју је она изазвала у свести. Укупност семема које су изражене једном лексемом вербализује се термином семантема. Семеме које улазе у једну семантему стоје у међусобном хијерархијском односу.

В. Г. Гак је означио опште услове десемантизације језичког знака у глаголско-именским синтагмама. То су, поред осталог, транзитивна употреба облика речи, постојање код речи широког, апстрактног значења, велики мисаони потенцијал, специјализација употребе (Гак 1966: 97–105).

Ови аутори разликују пет типова семема. Пре свега, међу семемама издвајају се денотативне и конотативне. Денотативне семеме садрже мисаоне слике денотата, који представљају реалије спољњег света, које су као такве фиксирани и сачуване у свести у облику значења речи којом се оне означавају, изражавају. Према томе, денотативне семеме су слика, одраз денотата.

Уколико је денотативна семема изражена лексемом за коју је специјално створена, она се назива примарном денотативном семемом (Д1). Ова сема је полазна, њоме се објекат назива непосредно (Попова 1987: 120).

Денотативну семему изражену лексемом за коју није специјално створена ови аутори називају секундарном денотативном семемом (Д2).

Поред ових, издвајају се и две конотативне семеме, К1 и К2, које се формирају из денотативних семема са којима ове имају заједничку лексему (Копиленко, Попова 1989: 13).

Примена поступка анализе денотативних и конотативних семема даје могућност да се прати динамика у структури семантеме глагола, као и да се маркирају семантички типови синтагми глагола кретања.

Даље, компонентна анализа омогућава да се опише семни састав глаголских семема и да се фиксирају промене у семном саставу семема глагола кретања, до којих долази у синтаксеми коју граде са именицом у позицији субјекта.

У лингвистици је општеприхваћен став о поликомпонентној структури речи. Семема се састоји од компоненти које представљају својеврсну семантичку повезаност особина различитог степена апстрактности. Постоји више различитих погледа на карактер компоненти које улазе у структуру речи, њихов број и структуру издвајања.

Нашим потребама је најближе Гаково тумачење структуре значења речи, које су прихватили бројни лингвисти. Према Гаковој концепцији значење речи је хијерархијски организовано и укључује три типа сема: архисему, диференцијалне и потенцијалне семе. Архисеме одражавају особине које су карактеристичне за читаве класе, врсте објеката. Диференцијалне семе представљају језгро значења речи, одређују њен обим у оквиру лексичко-семантичке групе речи и дистинктирају значење дате речи од њеног окружења. У њима се одражавају непосредне разлике међу објектима.

Особине објеката које су од секундарног значаја за његову идентификацију, које се смењују приликом перцепције одражавају се у семантичкој структури речи као потенцијалне.

Десемантизација може бити показана на примеру глагола самосталног кретања *бежати* (Панкина 2012: 47–49). Према дефиницији (БАС 1: 308) глагол *бежати* значи „быстро двигаться в каком-либо направлении, поспешно, стремительно направляться куда-либо”.

Семема глагола *бежати* садржи архисему „перемещаться в пространстве”, и четири диференцијалне семе: диференцијалну сему „средство перемещения” (при помоћи ног), диференцијалну сему „среда перемещения” (суша), диференцијалну сему „способ перемещения” (подбрасывая тело вверх, толчками), диференцијалну сему „темп движения” (быстро).

Диференцијална сема Д2 (1) („перемещаться по земле, толчками, быстро”) реализује се у синтагми са именицама које изражавају механизме за кретање по површини земље: ... *Машина ... бежит ...*, ... *бежали ... грузовики, ... бежал автомобиль*. Чува се архисема „двигаться” и диференцијална сема „среда перемещения” (суша).

Глагол губи диференцијалну сему „средство перемещения” (при помоћи ног). Остаје диференцијална сема „темп движения” (быстро). Актуелизује се сема „способ перемещения” (толчками, подскакивая).

Семема Д2 (2) („перемещаться по воде, по волнам, толчками, быстро”) реализује се у синтагми са именицама које значе механизме за кретање по

води: ... *лодка бежит*, ... *пароход бежал*. Чува се архисема и диференцијална сема „темп перемещения” (быстро). Семема *бежать* губи диференцијалну сему „среда перемещения” (твердая поверхность) и „средство перемещения” (ногами).

Семема Д2 (3) („перемещаться по руслу, пульсируя, толчками, быстро”) употребљава се са именицама које значе течност: *По руслу бежала вода ...*, ... *слышалось журчание крови ...*, ... *бежала река*. Архисема семемâ *вода*, *кровь*, *река* је течност, тј. течна материја. У овим синтагмама убрзан процес кретања, пулсирање, изражава глагол *бежать*. Остаје архисема „перемещаться в пространстве” која се изражава кроз семе „темп движения” и „характер перемещения” (бугрясь, волнами).

Семема Д2 (4) – „быстрое чередование предметов неживой природы окружающего мира в глазах движущегося человека”: ... *бежала под ним крепкая земля ...*; *Плывут, бегут смутные силуэты холмов и кустарников ...* Земљу, силуете брежуљака и жбуње човек обично перципира као непомичне, статичне у простору. Глагол *бежать*, мада нема заједничких сема са таквим субјектима, истовремено не мења компонентни састав своје семеме. Губе се диференцијалне семе код семеме глагола *бежать* (в глазах, в поле зрения быстро перемещающегося человека).

Конотативна семема лексеме *бежать* К1 (1) је „распространяться быстро, неуловимо для органов чувств”. Ова семема се реализује у синтагми са именицама које значе процес говора, комуникације. *Слава ... быстро бежит*. У овом случају глагол *бежать* значи брзо ширење неких вести, мишљења. Диференцијалне семе семеме глагола *бежать* губе се у целини. Остаје сема „темп перемещения” (быстро). Архисема, пошто је изгубила диференцијалне семе, остаје без особине „перемещаться” и постаје сема апстрактнијег нивоа „быстро распространяться” (об информации).

Семема К1 (2) означава брзо појављивање и нестајање времена и мисли: ... *бежит время...*, ... *бегут дни...*, ... *ночь бежала ...* Процес кретања времена је резултат човекове субјективне перцепције. Семема глагола *бежать* губи диференцијалне семе које говоре о средини и средству кретања. Из архисеме се губи особина „перемещаться в пространстве” и појављује се апстрактнија особина „быстро изменяться во времени”. Друго, ова конотативна семема се употребљава у синтагми која значи процес мишљења: ... *бежала мысль ...* У недостатку глагола који би непосредно изражавао кретање мисаоног процеса, глагол *бежать* преноси напрегнут рад мисли. Глагол у овом случају губи диференцијалне семе, губи особину архисеме „перемещаться в пространстве” у целини, али остаје архисема „темп движения” (быстро). Глагол *бежать* преноси идеју напрегнутог развоја мисли, интензивног рада човековог мозга.

7. Овим поступком може да се изврши семна и компонентна анализа свих глагола кретања у руском језику. Ово је, у овој фази развоја науке о језику, најкомплекснија анализа ових глагола, која води од њиховог номинационог до метафоричног начина употребе.

ЛИТЕРАТУРА

- Аркадјева 1998:** Аркадьева и др., *Пособие по грамматике русского языка для иностранных учащихся*, издание второе, переработанное, Москва: ГИРЯ им. А.С.Пушкина.
- БАС 1948–1965:** *Словарь современного русского литературного языка*, в 17 томах, Москва–Ленинград: Издательство АН СССР.
- Белошапкова 1997:** *Современный русский язык*, Под редакцией В.А.Белошапковой, Издание 3-е, исправленное и дополненное, Москва: Азбуковник.
- Битехтина, Юдина 1985:** Битехтина Г.А., Юдина Л.П., *Система работы по теме „Глаголы движения“*, Москва: Русский язык.
- БТС 1998:** *Большой толковый словарь русского языка*, под редакцией С.А.Кузнецова, Санкт-Петербург: НОРИНТ.
- БУСРЈ 2016:** *Большой универсальный словарь русского языка*, Морковкин В.В., Богачёва Г.Ф., Луцкая Н.М., под редакцией проф. В.В.Морковкина, Москва: ООО Словари XXI века, ООО АСТ-ПРЕСС ШКОЛА.
- Виноградов 1953:** Виноградов В.В., *Основные типы лексических значений* // ВЯ, № 5.
- Виноградов 1972:** Виноградов В.В., *Русский язык. Грамматическое учение о слове*, Москва: Высшая школа.
- Вишняков 2001:** Вишняков С.А., *Русский язык как иностранный*, Учебное-пособие, Для среднего и продвинутого этапов обучения, Москва: Флинта • Наука.
- Гак 1966:** Гак В.Г., *Опыт применения сопоставительного анализа к изучению структуры значения слова* // ВЯ, № 2.
- Гак 1977:** Гак В.Г., *Сопоставительная лексикология*, На материале русского и французского языков, Москва: Международные отношения.
- Гак 1998:** Гак В.Г., *Языковые преобразования* // Москва: Языки русской культуры.

- АГ 60 1960:** *Грамматика русского языка*, том I, Фонетика и Морфология, Москва: Издательство Академии наук.
- АГ 70 1970:** *Грамматика современного русского литературного языка*: Москва: Издательство „Наука”.
- Јефремова 2000:** Ефремова Т.Ф., *Новый словарь русского языка*, Москва: Русский язык.
- Жуков 1986:** Жуков В.П., *Русская фразеология*, Москва: Высшая школа.
- Зализняк 1977:** Зализняк А.А., *Грамматический словарь русского языка*, Москва: Русский язык.
- Зализняк, Шмельов 2000:** Анна А. Зализняк, А.Д. Шмелев, *Введение в аспектологию*, Москва: Языки русской культуры.
- Золотова и др. 1998:** Золотова Г.А. и др., *Коммуникативная грамматика русского языка*, Москва: ИРЯ РАН, Филологический факультет МГУ им. В.М.Ломоносова.
- Золотова 2001:** Золотова Г.А., *Синтаксический словарь*, Репертуар элементарных единиц русского языка, Издание второе, исправленное, Москва: Эдиториал УРСС.
- Ковачевић 1995:** Ковачевић Милош, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Друго, допуњено издање, Никшић: Унирекс.
- Ковачевић 2015:** Ковачевић Милош, *Кроз синтагме и реченице*, Београд: Јасен.
- Колесникова и др 1986:** Колесникова и др., 1986: *Лексика. Грамматика*, Учебник для зарубежных преподавателей, Москва: Русский язык.
- Камињина 1999:** Камынина А.А., *Современный русский язык, Морфология*, Москва: Издательство Московского университета.
- Копиленко, Попова 1970:** Копыленко М.М., Попова З.Д., *Лексема и фразеосочетание как объекты языкознания*: Труды Самаркандского ун-та им. А. Навои. Новая серия, вып. 178, Вопросы фразеологии, II, Самарканд.
- Копиленко, Попова 1972, 1978, 1989:** Копыленко М.М., Попова З.Д., *Очерки по общей фразеологии*, Воронеж: Издательство Воронежского университета.
- Касаткин и др. 2001:** Касаткин и др., *Русский язык*, Под редакцией Л.Л.Касаткина, Москва: АДЕМИА.
- Копецки 1965:** Корескиј L.V., *Лекции по фонетике и морфологии*, Прага: SPN.

- Крјучкова 2004:** Крјучкова Л.С., *Русский язык как иностранный*, Синтаксис простого и сложного предложения, Москва: Владос.
- ЛЕС 1990:** *Лингвистический энциклопедический словарь*, Главный редактор В.Н.Ярцева, Москва: Советская энциклопедия.
- Муравјова 2001:** Муравьёва Л.С., *Глаголы движения в русском языке*, 8-е издание, Москва: Русский язык.
- СРЈОШ 1990:** С.И.Ожегов, *Словарь русского языка*, Под редакцией Н.Ю.Шведовой, Москва: Русский язык.
- Панкина 2012:** Панкина М.Ф., *Десемантизация как способ развития значения слова*, Воронеж: Истоки.
- Попова 1987:** Попова З.Д., *Общее языкознание*, Воронеж: Издание Воронежского университета.
- РКТ 1985:** *Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.
- Розентаљ, Тельенкова 2001:** Розентаљ Д.Э., Теленкова М.А., *Словарь-справочник лингвистических терминов*, Москва: Астрель • Аст.
- АГ 80/82 1980/1982:** *Русская грамматика*, т. I, Морфология, Москва: Наука.
- Руски језик, Енциклопедија 1997:** *Русский язык, Энциклопедия*, Издание 2-е, переработанное и дополненное, Главный редактор Ю.Н.Караулов, Москва: Научное издательство „Большая Российская энциклопедия”, Издательский дом „Дрофа”.
- Скворцова 2015:** Скворцова Г.Л., *Глаголы движения – без ошибок*, Восьмое издание, стереотипное, Москва: Русский язык, Курсы.
- Толстој 1963:** Толстой Н.И., *Из опыта типологического исследования славянского языкового состава // ВЯ, № 1.*
- Шуба и др. 1981:** П.П.Шуба и др., *Современный русский язык, Часть 2, Словообразование, Морфонология, Морфология*, Минск: Издательство БГУ им. В. И. Ленина.
- ТСРГ 1999:** *Толковый словарь русских глаголов. Идеографическое описание, Английские эквиваленты. Синонимы. Антонимы.* Под редакцией профессора Л.Г.Бабенко, Москва: АСТ•ПРЕСС.
- СУ 1935–1940:** *Толковый словарь русского языка*, Под редакцией Д.Н.Ушакова, Москва: Советская энциклопедия.
- СРЈОШ 1990:** С.И.Ожегов, *Словарь русского языка*, Под редакцией Н.Ю.Шведовой, Москва: Русский язык.
- Тошовић 1995:** Тошковић Branko, *Stilistika glagola*, Lindenblatt, Wuppertal.

Юдина 2010: Юдина Л.П., *Идти или ходить, Глаголы движения в речи*, Издание 2-е, переработанное и дополненное, Москва: Русский язык, Курсы.

МЕТАФОРИЗАЦИЈА ГЛАГОЛОВ ДВИЖЕНИЯ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Глаголы движения в русском языке – это 18 пар глаголов несовершенного вида, обозначающих движение и перемещение в пространстве. Эти глаголы выделяются в особую группу на основании близости их лексических значений и грамматических свойств, отличающих их от других глаголов. Первые члены пар обозначают движение, совершаемое в одном направлении и за один приём (однонаправленные); вторые члены обозначают движение, совершаемое в разных направлениях или регулярно повторяющееся (глаголы неоднаправленного движения).

Различаются своим значением и приставочные глаголы, образованные и от однонаправленных и от неоднаправленных глаголов.

Глаголы движения употребляются в прямом и в переносном значениях. Употреблённые в переносном значении, они образуют устойчивые словосочетания, используемые в разговорной и научно-публицистической речи. В переносном значении, глаголы движения не соответствуют своей первоначальной семантике. В статье предлагается десемантизация как подход к анализу метафорического употребления данных глаголов. Под десемантизацией в данной статье понимается утрата обозначающим соотносённости с обозначаемым.

Милена Б. Мароевич